

به نام خداوند بخشنده مهربان

رساله غیاثیه

طب غیاثی

نجم الدین محمود بن صائن الدین الیاس شیرازی

تصحیح:

محمد جمشیدی

مهران عیسوند

سرشناسه:	لطیف قزوینی، قرن ۱۳ق.
عنوان و نام پدیدآور:	رساله غیاثیه اثر حکیم نجم الدین محمود بن صائن الدین الیاس شیرازی؛ تصحیح، پژوهش و ویرایش محمد جمشیدی، مهران عیسوند.
مشخصات نشر:	تهران: ایرانیان طب، ۱۳۹۶.
مشخصات ظاهری:	۲۲۰ص.
شابک:	۹۷۸-۶۰۰-۹۸۳۲۳-۷-۸
وضعیت فهرست نویسی:	غیا
یادداشت:	طب غیاثی
یادداشت:	نماید.
موضوع:	پزشکی سنتی
موضوع:	پزشکی - متون قدیمی تا قرن ۱۴
موضوع:	گیاهان دارویی - متون قدیمی تا قرن ۱۴
شناسه افزوده:	جمشیدی، محمد، ۱۳۴۲ -
شماره روده:	عیسوند، مهران، ۱۳۶۷ -
رویتلر شناسه:	ج ۱۳۲، ۶۴۳، ۸۱۱۳۵
رده بندی دیویی:	۶۱۰.۱
شماره کتابشناسی ملی:	

رساله غیاثیه

نجم الدین محمود بن صائن الدین الیاس شیرازی

مصاحف: محمد جمشیدی، مهران عیسوند

ناشر: ایرانیان طب

نوبت چاپ: اول، ۱۳۹۶

شمارگان: ۱۰۰۰ عدد

بها: ۱۹۰۰۰ تومان

شابک: ۹۸۳۲۳-۷-۸-۶۰۰-۹۷۸

تلفن: ۸۸۹۶۱۰۷-۶۶۴۸۹۴۳۵-۶۶۴۸۹۴۱۰

www.iranianteb.com

فهرست

۱۳	 دیباچه مصححان
۱۷	 مقدمه مؤلف
۲۵	 مقاله اول در علم نظری طب و این مقاله بر هفده باب است
۲۶	 باب اول در بیان علم طب
۲۷	 باب دوم در قسمت علوم طبی
۲۷	 باب سیوم در امور طبیعی و آن یازده چیز است
۲۷	 اول از آن جمله ارکان است
۲۸	 دوم مزاج است
۲۹	 سیوم اخلاط است
۳۰	 چهارم اعضا است
۳۱	 پنج سوای الله است
۳۴	 ششم اسنات است
۳۵	 هفتم ارواح است
۳۵	 هشتم اسنان است
۳۶	 نهم الوان است
۳۷	 دهم سَحَنَه و سُمْنَه است
۳۸	 یازدهم فرق میان نر و ماده بر مذهب
۳۸	 باب چهارم در معرفت صحت و بیماری و سبب و غرض و مرض
۳۸	 صحت مطلق
۳۸	 اما بیماری
۳۸	 سوء المزاج
۳۹	 باب پنجم در معرفت نبض و احوال آن
۴۱	 باب ششم در اجناس نبض ها و معرفت آن
۴۴	 باب هفتم در معرفت تفسیره
۴۴	 الوان بول چهار است: زرد و سرخ و سفید و سیاه
۴۶	 [قوام بول]
۴۶	 [بسیاری و کمی بول]
۴۶	 [کف بول]
۴۶	 رسوب
۴۷	 و لون رسوب
۴۹	 فصل [در عرق]
۴۹	 باب هشتم در اسباب ممرضه علی العموم سه است
۵۰	 باب نهم در اسباب بیماری های گرم و سرد و تر و خشک
۵۰	 اسبابی که تن را گرم کند پنج است
۵۰	 اسباب بیماری سرد هشت است
۵۱	 اسباب بیماری های تر چهار است

۵۱.....	اسباب بیماری‌های خشك چهار است
۵۲.....	اسباب سَکّه بازديد آوردن هفت بود
۵۲.....	اسباب اتساع، يعنى فراخ شدن مجاری بر چهار گونه است
۵۲.....	اسباب که ملائیت و ترمی پديد آورد، سه گونه است
۵۳.....	اسبابی که درشتی آورد پنج گونه است
۵۳.....	باب دهم در حقیقات و معرفت آن
۵۵.....	باب یازدهم در معرفت حال بیمار و نیکی و بدی (حال) او
۵۶.....	باب دوازدهم در بحران و معرفت آن
۵۷.....	فصل در ایام بحران
۵۸.....	باب سیزدهم در تدبیر هوا و دانستن آن
۶۰.....	باب پانزدهم در تدبیر اطعمه و اشربه و اختیار آن
۶۳.....	باب شانزدهم در تدبیر خواب معتدل و اختیار آن
۶۴.....	باب هفدهم در تدبیر مسافران
۶۶.....	مقاله دوم در علم عملی طب
۶۸.....	بیماری‌های را
۶۸.....	باب اول در صاع
۷۰.....	باب دوم در سرسام
۷۱.....	باب سیم در دُوار و سُدَر
۷۲.....	باب چهارم در کابوس
۷۳.....	باب پنجم در صرع
۷۳.....	باب ششم در سَکته
۷۴.....	باب هفتم در سُبَات
۷۵.....	باب هشتم در سُهَر
۷۵.....	باب نهم در مالیخولیا
۷۶.....	باب دهم در نسیان و حُمَق
۷۷.....	باب یازدهم در عشق
۷۷.....	باب دوازدهم در لقوه
۷۷.....	باب سیزدهم در اختلاج
۷۸.....	باب چهاردهم در رعشه
۷۹.....	باب پانزدهم در فالج
۷۹.....	بیماری‌های چشم
۷۹.....	باب شانزدهم در رَمَد
۸۰.....	باب هفدهم در ضعف بصر و رفتن آب از چشم
۸۰.....	بیماری‌های گوش
۸۰.....	باب هیجدهم در گرانی موضع گوش
۸۰.....	درد گوش
۸۱.....	[طنین و آوازهای دروغین در گوش]
۸۱.....	بیماری‌های بینی

۸۱	باب نوزدهم در زکام و نزله
۸۲	باب بیستم در رعاف
۸۲	[بیماری های دهان]
۸۲	باب بیست و یکم در ورم زبان
۸۳	باب بیست و دوم در ناخوشی بوی دهان
۸۴	درد اسنان یا از سوء المزاج باشد یا از ورم بیخ دندان
۸۵	[بیماری های ریه]
۸۵	باب بیست و چهارم در خُناق
۸۵	باب بیست و پنجم در رَیْبُو
۸۶	باب بیست و ششم در سُعال
۸۶	باب بیست و هفتم در ذات الریه
۸۷	باب بیست و هشتم در سل
۸۷	باب بیست و نهم در ذات الجنب
۸۸	[بیماری های قاع]
۸۸	باب سیام در حَقان
۸۹	باب سی و یکم در شُش
۸۹	[بیماری های مری و معدة]
۸۹	باب سی و دوم در آمِدَن
۹۰	باب سی و سیم در ضعف معدة
۹۰	باب سی و چهارم در غثیان
۹۰	باب سی و پنجم در پیچیدن شکم
۹۱	باب سی و ششم در قُواق
۹۲	باب سی و هفتم در هیضه
۹۲	[بیماری های روده]
۹۲	تَرْخَر
۹۳	باب سی و هشتم: در قولنج
۹۴	باب سی و نهم: در دیدان یطن
۹۵	[بیماری های کبد]
۹۵	باب چهل: در اوجاع کبد
۹۵	باب چهل و یکم: در سوءالقیه و استسقا
۹۷	[بیماری های طحال]
۹۷	باب چهل و دوم در اوجاع الطحال
۹۷	باب چهل و سوم در یرقان
۹۸	[بیماری های کلیه و مثانه]
۹۸	باب چهل و چهارم در اوجاع الکُلَى
۹۹	[بیماری های مثانه]
۹۹	باب چهل و پنجم در علت هایی که در مثانه افتد

۹۹	جَرْبِ مِثَانِه
۱۰۰	[بابه]
۱۰۰	باب چهل و ششم در ضعف قوه جماع
۱۰۱	[بیماری های مقعد]
۱۰۱	باب چهل و هفتم در رنج های مقعد
۱۰۱	اما بواسیر و باسوردانه
۱۰۱	[بیماری های انثین]
۱۰۱	آماس خایه
۱۰۱	خارش قضیب و خصیه
۱۰۲	فتق و قبله
۱۰۲	باب چهارم در نهم ر افراط طمث
۱۰۳	[در دانه ها]
۱۰۳	باب پنجم در تقرس و خذبه و مفاصل و عرق النساء و وَرَك
۱۰۴	باب پنجاه و یک در علل دوسه و داء القیل
۱۰۴	[بیماری های لاهر یا لاه]
۱۰۴	باب پنجاه و دوم در بیماری های لاهر بدن چون سعه و جرب و حگه
۱۰۵	باب پنجاه و سیم در بهق و جدم
۱۰۶	باب پنجاه و چهارم در شری و خف
۱۰۶	باب پنجاه و پنجم در حصه و جذر و لولا
۱۰۶	باب پنجاه و ششم در اورام
۱۰۷	باب پنجاه و هفتم در سرطان و خنازیر
۱۰۸	باب پنجاه و هشتم در حمیات
۱۰۸	اقا تب دق
۱۰۹	و حمی عفن
۱۰۹	[تب محرقه]
۱۱۳	[زهرها و گزش جانوران و حشرات]
۱۱۳	[زهرها]
۱۱۴	لذغ مودی
۱۱۹	مقالت سیم در ذکر ادویه مفرده که بر حروف تهجی نهاده شده
۱۲۱	باب الالف
۱۲۳	باب الباء
۱۲۶	باب القاء
۱۲۸	باب القاء
۱۲۸	باب الجیم
۱۲۹	باب الحاء
۱۳۰	باب الخاء
۱۳۱	باب الذال

۱۳۲	باب الذال
۱۳۳	باب الزاء
۱۳۴	باب الزاء
۱۳۵	باب السين
۱۳۷	باب الشين
۱۳۹	باب الصاد
۱۴۰	باب الضاد
۱۴۰	باب الظاء
۱۴۱	باب الظاء
۱۴۱	باب العين
۱۴۲	باب الغين
۱۴۲	باب الفاء
۱۴۴	باب القاف
۱۴۵	باب الخاء
۱۴۸	باب اللام
۱۴۹	باب الحيم
۱۵۰	باب التّون
۱۵۲	باب الواو
۱۵۴	باب الهاء
۱۵۴	باب الياء
۱۵۶	مقالت چهارم در ذکر اده و مرکب
۱۵۸	باب اول: در مفزحات و معاجين و غيره
۱۵۸	مفزح ياقوتي
۱۵۸	مفزح معتدل
۱۵۹	مفزح سرد
۱۵۹	مفزح صغير
۱۵۹	مفزح صغير نوعي ديگر
۱۵۹	ماده الحيوة
۱۵۹	معجون اللّوب
۱۶۰	اطريقل بزرگ
۱۶۰	اطريقل كوچك
۱۶۰	مركب نجاحي
۱۶۰	مركب خيار جنبر مفتوح
۱۶۰	تركيب حجر اليهود
۱۶۱	ترياق اربعة
۱۶۱	دواء المشك حلو
۱۶۱	دواء المسك مر
۱۶۱	نوش دارو
۱۶۲	قلوناي رومي

۱۶۲	 مرکب شاهتره
۱۶۲	 باب دوم: در جوارشات
۱۶۲	 گوارش، به نرم
۱۶۲	 گوارش نمری
۱۶۳	 گوارش عود
۱۶۳	 گوارش زیره
۱۶۳	 گوارش عنبر
۱۶۴	 گوارش مشک
۱۶۴	 گوارش مصطکی
۱۶۴	 گوارش نانخواه
۱۶۴	 اب، م: در افواص
۱۶۴	 قرص زرشک بزرگ
۱۶۴	 قرص زرشک کوچک
۱۶۵	 قرص طباشیر م
۱۶۵	 قرص طباشیر س
۱۶۵	 قرص بنفشه
۱۶۵	 قرص فنجنجشت
۱۶۶	 قرص غاف
۱۶۶	 قرص افستین
۱۶۶	 قرص کبر
۱۶۶	 قرص طباشیر معتدل
۱۶۶	 قرص گل
۱۶۶	 قرص گلنار
۱۶۷	 باب چهارم: در حبوب
۱۶۷	 حب الصبر
۱۶۷	 حب اصطمخیقون
۱۶۷	 حب افیمون
۱۶۸	 حب سعال
۱۶۸	 حب دیگر که سرفه را سود دارد
۱۶۸	 حب طیب
۱۶۸	 حب سعالی دیگر
۱۶۸	 حب فوقایا
۱۶۹	 باب پنجم: در سفوفات
۱۶۹	 سفوف اناردانه
۱۶۹	 سفوف سرطان
۱۶۹	 سفوف مقلیانا

۱۷۰	سفوف سفندان
۱۷۰	سفوف نانخواه
۱۷۰	سفوف سورنجان
۱۷۰	سفوف حب النیل
۱۷۰	سفوف طباشیر
۱۷۱	سفوفی که سوزش بول را سود دارد
۱۷۱	سفوف انیسون
۱۷۱	سفوف که سنگ از گرده و مثانه اطفال پاک کند
۱۷۱	باب ششم: در شراب ها
۱۷۱	شراب گل
۱۷۲	شراب سب
۱۷۲	شراب عرجه
۱۷۲	شراب آو
۱۷۲	شراب حدائق
۱۷۲	شراب انار
۱۷۲	شراب کمثری
۱۷۲	شراب فواکه
۱۷۲	شراب مورد
۱۷۳	شراب عناب
۱۷۳	شراب بنفشه
۱۷۳	شراب خشخاش
۱۷۳	شراب زوفا
۱۷۴	شراب اصول
۱۷۴	شراب به
۱۷۴	شراب قند
۱۷۴	شراب اصول
۱۷۴	شراب پختهجوش
۱۷۵	باب هفتم: در لعوقات
۱۷۵	لعوقی که سرفه دیرینه را نافع است
۱۷۵	لعوقی که سرفه خشک را سود دارد
۱۷۵	لعوقی که علت ریه را سود دارد
۱۷۵	لعوقی که ذات الجنب را سود دارد
۱۷۵	باب هشتم: در مطبوخات
۱۷۶	مطبوخ اقیمون
۱۷۶	مطبوخ سورنجان
۱۷۶	مطبوخ افستین

۱۷۶	باب نهم: در ایارجات.....
۱۷۶	ایاره فیکرا.....
۱۷۶	ایاره لوغاذیا.....
۱۷۷	ایاره ارکاغانس.....
۱۷۷	باب دهم: در مریات.....
۱۷۷	مریا بنفشه.....
۱۷۸	بالنگ مریا.....
۱۷۸	زنجبیل مریا.....
۱۷۸	[باب یازدهم: در آدهان].....
۱۷۸	روغن بنفشه بادام.....
۱۷۸	روغن گل.....
۱۷۸	روغن گل بادام.....
۱۷۸	روغن مله.....
۱۷۹	روغن جور.....
۱۷۹	روغن بادام.....
۱۷۹	روغن خشک.....
۱۷۹	روغن خیری.....
۱۷۹	روغن شبت و شاهسرم.....
۱۷۹	روغن نرگس و روغن یاسمین.....
۱۸۰	باب دوازدهم: در ضمادات و اطلیه و خضانات.....
۱۸۰	ضمادی که شکستگی را سود دارد.....
۱۸۰	طلایی که معده ضعیف را قوه دهد.....
۱۸۰	طلایی که بهق را ببرد.....
۱۸۰	طلایی که برص را سود دارد.....
۱۸۰	طلایی که جرب و حکه زایل کند.....
۱۸۰	طلایی که خارش و شپش ببرد.....
۱۸۱	طلایی که کلف از روی ببرد.....
۱۸۱	طلایی که اثر آبله از روی ببرد.....
۱۸۱	خضایی که موی را سیاه و براق کند.....
۱۸۱	باب سیزدهم: در اکحال و شیافات و زوروات و غیر.....
۱۸۱	کحل اغبر.....
۱۸۱	کحل که دمعه و اشک را سود دارد.....
۱۸۲	کحل روشنائی.....
۱۸۲	کحلی که رمذ را نفع دارد.....
۱۸۲	کحلی که خارش و جرب پلک را سود دارد.....
۱۸۲	شیاف مرارات.....

۱۸۳	ذروری که مژه برویاند و دمه را سود دارد
۱۸۳	باب چهاردهم: در حقنه
۱۸۳	حقنه ای که در تب های حاره استعمال کنند
۱۸۳	حقنه دیگر قوی تر از آن
۱۸۳	حقنه که قولنج بگشاید و بادها بشکند
۱۸۴	شافه که طبع نرم دارد
۱۸۴	شیانی که ماده قولنج فتح کند
۱۸۴	باب پانزدهم: در سنونات
۱۸۴	اول: ستون که بیخ دندان محکم کند و بوی دهن خوش سازد
۱۸۴	سنونی که بوی دهان خوش کند و دمیگی زایل کند
۱۸۴	سنونی که تحریک اسنان را سود دارد
۱۸۴	سنونی که بغل را ببرد
۱۸۵	سنونی که سستی زبان را ببرد
۱۸۵	سنونی که از جراحت خون از دارد و خشک بند کند
۱۸۵	باب شانزدهم: در سعال و غرغره
۱۸۵	سعوطنی که اصحابه را ببرد و سودمند است
۱۸۵	سعوطنی که شقیقه و صداع سرد را سود دارد
۱۸۵	سعوطنی که صداع سرد و سیان را سود دارد
۱۸۵	سعوطنی که بوی بینی خوش کند
۱۸۶	غرغره که خنق را سود دارد
۱۸۶	غرغره [که] صاحب لقوه و فالج و سکنه را سود دارد
۱۸۶	باب هفدهم: در بخورات که در بینی دهند
۱۸۶	بخوری که خون از بینی رفتن باز دارد
۱۸۶	بخوری که همان فعل کند
۱۸۷	بخوری دیگر
۱۸۷	بخوری دیگر
۱۸۷	بخوری دیگر
۱۸۷	باب هیجدهم: در داروهایی که قی باز بندد
۱۸۷	دارویی دیگر
۱۸۷	فصل در داروهایی که قی به آسانی بیاورد
۱۸۷	نوع اول که صفراء و سوداء برآورد
۱۸۸	دارویی دیگر که سوداء و زهری که خورده باشند به آسانی برآورد
۱۸۸	نوعی دیگر که بلغم برآورد
۱۸۸	نوعی دیگر
۱۸۸	باب نوزدهم: در داروهایی که عرق آرد و ببرد
۱۸۸	آنچه عرق آورد

۱۸۸	اما آنچه عرق بندد.....
۱۸۹	باب بیستم: در مسکنات.....
۱۸۹	سمنه اول که بدن فربه کند.....
۱۸۹	سمنه دیگر که مزاج گرم را سود دارد و فربه کند.....
۱۸۹	سمنه دیگر.....
۱۹۰	سمنه دیگر.....
۱۹۰	سمنه دیگر.....
۱۹۰	باب بیست و یکم: در مرهمات.....
۱۹۰	مرهم اسفیداج.....
۱۹۱	مرهم بام.....
۱۹۱	مرهم خار.....
۱۹۱	مرهم که شقاق لب و بینی را سود دارد.....
۱۹۱	مرهمی که سوختگی آتش را سود دارد.....
۱۹۱	مرهم دیاخلو.....
۱۹۲	باب بیست و دوم: در نطولی.....
۱۹۲	نطولی که صداع سردی را سود دارد.....
۱۹۲	نطولی که دیوانگان را سود دارد.....
۱۹۲	نطولی که صداع سرد را سود دارد.....
۱۹۲	نطولی که صداع را نشانند.....
۱۹۹	نمایه ها.....
۲۱۹	منابع:.....

به نام خداوند بخشنده مهربان

هیچ طیبی ندهد بی مرضی حب و دوا من همگی در دشوم تا که به درمان برسم

نجم الدین محمود بن صائن الدین الیاس شیرازی در قرن هفت و هشت از نواحی فارس بوده که از خاندان بی می توان به "صاین الدین الیاس بن شیرباریک بن محمد شیرازی"، پدر نجم الدین، "جلال الدین" و "احمد بن یوسف بن الیاس" برادرزاده نجم الدین و "منصور بن محمد بن احمد بن یوسف بن الیاس" نگانده کتاب "تشریح الابدان منصوری" و "کفایه مجاهدیه" از نوادگان جلال الدین احمد اشاره نمود.

نجم الدین صاحب چندین اثر می باشد که شناخته شده ترین آن ها، مباحث طبی است:

- کتاب الحاوی فی علم التدبیر و مهم ترین کتاب های وی می باشد که آن را از چند اثر ارزشمند در بین کتاب های طبی دانشمندان همچون الحاوی فی الطب، کامل الصناعه فی الطب و القانون فی الطب می دانند.
- الرشیدیه
- کتاب التشریح
- کتاب الاغذیه و الاشربه
- رساله الثلجیه (رساله البلخیه)
- کتاب اسرار النکاح
- شرح فصول بقراط
- رساله غیاثیه که با نام مختصر فی الطب و رساله در طب آورده شده است.
- باه نامه (منسوب به نجم الدین)

• تحفة الحکما (منسوب به نجم الدین)

• تحفة الکمال (منسوب به نجم الدین)

رساله غیاثیه نگاشته ای در دانش پزشکی می باشد که به صورت خلاصه در چهار مقاله و نود و هشت باب آورده شده است.

دیباچه شامل سپاس خداوند و قصیده ای در ۲۳ بیت و شرح مقالات می باشد.

در مقاله نخست علم نظری در هفده باب در توضیح امور طبیعی، بیماری و تندرستی، انواع روش های پیدا تشخیص مانند نبض و تفسره، اخلاط و امزجه، اسباب بیماری، بحران، شش اصل ضروری تندرستی و ... آورده شده است.

همچنین مقاله دوم به بحث عملی طب و شناخت و درمان بیماری ها از سر تا پا با روش های مختلف درمانی مانند غنا، انی، اعمال یدای، مفرده درمانی، داروهای ترکیبی و ... در پنجاه و نه باب اختصاص داده شده است که در باب های آخر، امراض پوست و استخوان آورده شده و باب آخر به زهرها، گزیدگی ها و دور ساحل گندگان اختصاص داده شده است.

مقاله سوم، بیست و هشت باب در خصوص رویت و شصت ادویه مفرده می باشد.

مقاله چهارم آخرین مقاله از کتاب، بیست و دو باب است در ساخت داروهای ترکیبی و قرابادین.

در تصحیح کتاب از تنها نسخه ای که در اختیار مصحح قرار گرفته بود استفاده شد که پس از تایپ تصحیح صورت گرفته و در نهایت ویرایش نهایی انجام شد.

در متن کتاب صورت صحیح کلمه یا جمله نوشته شد و اشتباه نسخه در پاورقی آورده شده است. جهت ویرایش نهایی از منابع معتبر طب ایرانی استفاده شده و در نهایت سعی شده تا امانت داری در اثر حفظ شود. همچنین بیشتر واژگان و جملات در پاورقی توضیح و شرح داده شده است که البته این امر شاید از حوصله عزیزان متخصص و آشنای این دانش خارج باشد اما لازم دانستم که معانی آن ها را در پاورقی برای دیگر علاقمندان بیاورم.

در متن و نسخه ها بسیاری از آن ها با دیگر کتاب های معتبر طب ایرانی مقایسه شد تا تصحیح بهتری صورت گیرد.

لازمه استفاده از مطالب و نسخه های این کتاب و کتاب های دیگر طبی، داشتن دانش کافی و آشنایی با دانش پزشکی می باشد از این رو استفاده از آن ها بدون اطلاعات و دانش کافی کاری اشتباه و چه بسا خطر آفرین باشد.

در پایان لازم می دانم از پدر و مادرم سپاسگزار باشم که مرا تا بدین جای یاری نمودند و همچنین از همسر عزیزم و فرسیما و فریبا دختران دلبندم سپاسگزاری کنم که دوری مرا در حین انجام این کتاب که تنها حضور فیزیکی در کنارشان داشتم تحمل نمودند.